

FINANSTILSYNET

THE FINANCIAL SUPERVISORY
AUTHORITY OF NORWAY

Fellesrapport

Revisors aksept- og fortsettelsesvurderinger

Tematilsyn 2010

DATO:

18.03.2011

SEKSJON/AVDELING:
TILSYN MED REVISORER OG
REGNSKAPSFØRERE / AVDELING FOR
REGNSKAPS- OG REVISORTILSYN

1	BAKGRUNN OG FORMÅL	3
2	GJENNOMFØRING AV TEMATILSYNET	3
3	REVISORLOVENS KRAV	4
3.1	Bestemmelsene om revisorskifte	4
3.2	Bestemmelser om dokumentasjon	5
4	REVISORS FRATREDEN	6
4.1	Plikten til å fratre	6
4.2	Retten til å fratre	7
4.3	Dokumentasjon ved fratrede	7
5	KOMMUNIKASJON MELLOM NY OG TIDLIGERE REVISOR	8
5.1	Forholdet til taushetsplikten	8
5.2	Revisors opplysningsplikt	9
5.3	Ny revisors plikt til å spørre	10
6	REVISORS AKSEPTVURDERING	10
6.1	Krav til revisors akseptvurdering	10
6.2	Dokumentasjon av akseptvurdering	13
7	REVISORS FORTSETTELSESVURDERING	13
7.1	Krav til fortsettelsesvurderingen	13
7.2	Dokumentasjon av fortsettelsesvurderingen	14
8	ØVRIGE FORHOLD	14
8.1	Retningslinjer og rutiner ved revisorskifte	14
8.2	Ny revisors forhold til inngående balanse	15
8.3	Hvitvaskingsloven og revisors kundekontroll	16
8.4	Oppsigelse av revisor	18
8.5	Meldepliktregler	18
9	OPPSUMMERING	19

1 BAKGRUNN OG FORMÅL

I 2010 gjennomførte Finanstilsynet et tematisyn rettet mot revisors oppdragsvurdering.

Bakgrunn for valg av tema er at det i flere av innrapporteringene til Finanstilsynet reises spørsmål ved revisors rolle før konkursåpning. Særlig fra bostyrere reises spørsmålet om revisor indirekte burde ha stoppet virksomheten gjennom å fratre, eventuelt ved ikke å ha tatt på seg oppdraget. Også svar i det dokumentbaserte tilsynet med revisorer som Finanstilsynet gjennomførte høsten 2009, ligger til grunn for valg av tema. Flere revisorer svarte at annen revisor hadde overtatt revisjonsoppdrag uten at de som tidligere revisor var kontaktet av ny revisor.

Formålet har vært å kartlegge praksis i bransjen når det gjelder revisorbytter, herunder de vurderinger revisor foretar og å identifisere aktuelle problemstillinger. Revisors plikt til å fratre, og det arbeid som skal utføres av ny revisor, er viktig for å hindre at virksomhet som lovgiver har pålagt revisjonsplikt og som ikke drives i tråd med lover og regler, kan videreføres. Lovgivningens krav til revisor ved revisorskifter er en sentral del av revisorinstituttet. Svikt i utøvelsen av revisorfunksjonen ved aksept- og fortsettelsesvurderinger vil bidra til å svekke revisors rolle som allmennhetens tillitsperson, jf. lov 15. januar 1999 nr. 2 om revisjon og revisorer (revisorloven) § 1-2. Aksept- og fortsettelsesvurderinger vil følgelig stå sentralt i omverdenens vurdering av revisors yrkesutøvelse.

Selv om det er konkrete krav i lov knyttet til revisors plikter i forbindelse med et revisorskifte, kreves det også at revisor utøver skjønn. Sett i forhold til andelen av innrapporterte saker som er knyttet til dette området, har Finanstilsynet funnet det hensiktsmessig å gjennomføre et tematisyn for å kunne gjøre en mer generell vurdering av, og gi en begrunnet uttalelse knyttet til, revisors yrkesutøvelse på området.

I tillegg til å gjengi hovedtrekkene fra bildet av bransjepraksis, vil rapporten gi uttrykk for hvilke krav Finanstilsynet mener følger av revisorlovgivningen på området. Finanstilsynet ønsker å oppnå økt oppmerksomhet rundt reglene om revisorskifter og hva som begrunner disse.

2 GJENNOMFØRING AV TEMATILSYNET

Tematisynet omfattet 31 stedlige tilsyn og dekket 42 oppdragsansvarlige revisorer.

Utvalget av kontrollerte oppdrag er hovedsakelig basert på informasjon fra det dokumentbaserte tilsynet med revisorer og revisjonsselskap, som ble gjennomført høsten 2009, samt på innhentet informasjon fra Brønnøysundregistrene. I tillegg ble enkelte valgt ut med bakgrunn i innrapporteringer mottatt fra bostyrere hvor revisors aksept av eller manglende fratredelse fra revisjonsoppdrag har blitt kritisert.

På bakgrunn av opplysninger fra Brønnøysundregistrene, har Finanstilsynet foretatt analyser basert på samtlige avgitte revisjonsberetninger for regnskapsårene 2007 til 2009. Formålet har

vært å kartlegge omfanget av gjentatte presiseringer og forbehold knyttet til de samme feil eller mangler hos det reviderte foretaket. Omfanget av gjentatte forhold har vært langt større enn antatt. Analyser viser at dette i stor grad også gjelder for revisjonspliktige hvor det er foretatt revisorskifte. Det vil si at ny revisor har avgitt revisjonsberetning med de samme forbehold og presiseringer som tidligere revisor.

For å få belyst problemstillingene fant Finanstilsynet at et utvalg fra innhentede opplysninger var hensiktsmessig selv om det ikke nødvendigvis gir et representativt bilde. Ut over dette er det også lagt vekt på å dekke revisjonsvirkksomheter av ulik størrelse og med en viss geografisk spredning, i tillegg til at oppdragenes art er vurdert.

I alle de 31 tilsynene som ble avholdt i forbindelse med tematisynet ble det sendt en rapport med oppsummering av tilsynet. 20 tilsyn ble avsluttet med merknadsbrev der Finanstilsynet påpekte svakheter. Denne fellesrapporten er en oppsummerende rapport basert på de foretatte tilsyn.

Finanstilsynet har i denne rapporten her benyttet "tidligere revisor" som en samlebetegnelse både for den sittende og fratrådte revisor. Der det er behov for å skille mellom disse to situasjonene er det gjort.

3 REVISORLOVENS KRAV

3.1 Bestemmelsene om revisorskifte

Revisorloven § 7-1 har bestemmelser om plikter for revisor til å si fra seg et revisjonsoppdrag. Revisor skal si fra seg oppdraget når revisor under sitt arbeid har avdekket og påpekt vesentlige brudd på lov og forskrifter som den revisjonspliktige er underlagt, og den revisjonspliktige ikke iverksetter nødvendige tiltak for å rette på forholdet. For øvrig har revisor bare rett til ensidig å si fra seg oppdraget dersom revisor ikke gis mulighet til å oppfylle sine plikter som revisor eller det foreligger andre særlige grunner.

Ny revisor skal etter revisorloven § 7-2 første ledd be om en uttalelse fra den revisjonspliktiges forrige revisor om det foreligger forhold som tilsier at en ny revisor ikke bør påta seg oppdraget. Den forrige revisoren skal uten ugrunnet opphold opplyse skriftlig om begrunnelsen for fratreden. Dersom en revisor påtar seg oppdraget i strid med den forrige revisors råd, skal begrunnelse for dette dokumenteres.

Bestemmelsene er ment å klargjøre grensene for når det ikke lenger er akseptabelt at revisor ivaretar revisjonsoppgavene for revisjonskunden. Det er også et formål å vanskeliggjøre at foretak som har begått økonomisk kriminalitet, kan fortsette sin virksomhet. Lovutvalget sier i NOU 1997:9 om revisjon og revisorer, at i slike tilfeller bør det normale være at ingen revisor påtar seg oppdraget før foretaket har iverksatt nødvendige tiltak.

Revisorloven § 5b-1 krever at revisjonsselskap etablerer forsvarlige systemer for intern kvalitetskontroll av revisjonsvirkksomheten. Internasjonal standard for kvalitetskontroll (ISQC) har i ISQC 1 punktene 26-28 bestemmelser om aksept og fortsettelse av klientforhold og enkeltoppdrag som utfyller revisorlovens krav. ISQC 1 erstattet den tidligere SK 1- Kvalitetskontroll for revisjonsselskap som utfører revisjon (heretter SK 1) som også hadde

bestemmelser om aksept og fortsettelsesvurderinger. SK 1 var gjeldende for de revisjonsoppdrag som var grunnlag for tematisynet. Det vises i denne forbindelse særlig til SK1 punkt 28 flg. Videre vises det til RS 220 - Kvalitetskontroll av historisk økonomisk informasjon, punkt 14 flg., samt til RS 510 - Nye revisjonsoppdrag - inngående balanse. Likelydende bestemmelser som i RS'ene er videreført i de nye ISA'ene ISA 220 og ISA 510.

Revisorloven § 7-2 annet ledd krever at den revisjonspliktiges forrige revisor, uten hinder av taushetsplikten, skal gi opplysninger og dokumentasjon om sitt revisoroppdrag når den nye revisoren ber om det og dette kan ha betydning for den fremtidige revisjonen. Bestemmelsen suppleres av kravet til god revisjonsskikk i revisorloven § 5-2 annet ledd. God revisjonsskikk utfylles av blant annet RS 220 om kvalitetskontroll av revisjonsoppdrag, punkt 14 og 19, RS 300 knyttet til planlegging av revisjonen, punkt 6 og punkt 28 og RS 510 knyttet til nye revisjonsoppdrag. Fra og med 1. januar 2010 gjelder ISA 510. Det vises også til ISA 220 punkt 12 og 14 samt ISA 300 punkt 6 og 13.

3.2 Bestemmelser om dokumentasjon

Revisorloven § 5-3 er den sentrale bestemmelse i revisorloven om dokumentasjon. Første ledd i revisorloven § 5-3 krever at revisor skal kunne dokumentere hvordan revisjonen er gjennomført samt resultatet av revisjonen, på en måte som er tilstrekkelig til å kunne underbygge og etterprøve revisors konklusjoner. Forhold som kan tilsi at det kan foreligge misligheter og feil skal dokumenteres særskilt med angivelse av hva revisor har foretatt seg i den anledning. Revisorloven § 5-3 annet ledd har en særlig bestemmelse om dokumentasjonskrav ved revisorskifte. Bestemmelsen lyder:

“Dersom revisor sier fra seg oppdraget og i denne forbindelse fraråder en annen revisor å påta seg oppdraget i henhold til § 7-2, skal dette kunne dokumenteres og begrunnes. Også en ny revisors begrunnelse for å påta seg et oppdrag i strid med den tidligere revisors råd skal dokumenteres. Dokumentasjon som nevnt kan skje elektronisk når det er benyttet en betryggende metode som autentiserer den ansvarlige og sikrer dokumentets innhold i lang tid.”

I følge revisorloven § 7-2 første ledd første punktum skal en ny revisor be om en uttalelse fra forrige revisor om det foreligger forhold som tilsier at ny revisor ikke bør påta seg oppdraget. I medhold av annet punktum i bestemmelsen skal den forrige revisor uten ugrunnet opphold opplyse skriftlig om begrunnelsen for fratreten. Kravet til at ny revisor skal begrunne og dokumentere om oppdrag påtas i strid med forrige revisors råd, fremgår også av revisorloven § 7-2 tredje ledd.

I tillegg vil kravet til dokumentasjon også følge av kravet til at revisor skal utføre sin virksomhet i samsvar med god revisjonsskikk i revisorloven § 5-2 annet ledd. God revisjonsskikk utfylles på dette området blant annet av RS 230 om revisjonsdokumentasjon samt RS 500 om revisjonsbevis. Fra og med 1. januar 2010 gjelder tilsvarende ISA 230 og ISA 500.

Bestemmelsene krever skriftlig dokumentasjon av prosessen rundt et revisorskifte.

Gjennomgangen av de enkelte revisjonsoppdragene bygger på de nevnte krav om at arbeidspapirer og annen dokumentasjon skal muliggjøre en forståelse av revisjonshandlingene

som er utført. Dokumentasjonen skal som utgangspunkt være selvforklarende, slik at muntlig supplement og utfyllende kommentarer ikke skal være nødvendig for å forstå hva revisor bygger sine konklusjoner på. Når revisors vurderinger ikke er dokumentert, vil det ikke være mulig for Finanstilsynet og evt. andre å etterprøve om revisjonshandlingene oppfylles kravene som følger av revisorloven. Det er etterprøving som begrunner revisorlovens dokumentasjonskrav og som innebærer at den manglende dokumentasjonen må anses som et brudd på revisorloven.

4 REVISORS FRATREDEN

4.1 Plikten til å fratre

Det følger av revisorloven § 7-1 første ledd at revisor har en plikt til uten ugrunnet opphold å si fra seg oppdraget som revisor for en revisjonspliktig når revisor under sitt arbeid har avdekket og påpekt vesentlige brudd på lov og forskrifter som den revisjonspliktige er underlagt, og den revisjonspliktige ikke iverksetter nødvendige tiltak for å rette på forholdene.

Finanstilsynet fant at de fleste revisorer oppfatter terskelen for å kunne si fra seg et oppdrag som høy. Basert på de saker Finanstilsynet har sett, både i det dokumentbaserte tilsynet og i andre tilfeller, skyldes ikke manglende fratrede nødvendigvis manglende kunnskap om plikten til å fratre, men heller at revisor:

- ikke har vært klar og tydelig i sin kommunikasjon til virksomheten om feil og mangler
- har avdekket feil og mangler som er tatt opp i nummererte brev, men at påpekningen(e) ikke er blitt fulgt opp med klare frister for retting og/eller at det ikke er angitt konsekvens ved manglende oppfølging fra den revisjonspliktiges side
- er så sent ute med vurderingen av forholdet at det ikke vil være mulig, eller i hvert fall svært vanskelig, for revisjonskunden å finne ny revisor tidsnok til at revisjonen kan bli ferdigstilt innen utløpet av fristen for avleggelse av årsregnskapet.

Som en følge har revisor tatt de samme forbehold og/eller presiseringer i revisjonsberetningen flere år på rad, uten at det har fått noen konsekvenser for revisjonskunden. Et slikt bilde bidrar klart til å svekke revisors rolle som allmennhetens tillitsperson.

For å unngå å komme i en situasjon der plikten til å fratre vanskelig gjøres, er det helt nødvendig at revisor er klar og tydelig i sin kommunikasjon med kunden. Måten å gjøre dette på, er å påpeke forholdet i nummererte brev, jf. revisorloven § 5-2 fjerde ledd. Det er samtidig viktig at det i disse brevene gjøres klart hvilke vesentlige mangler som er avdekket, og at dette faktisk innebærer brudd på lov og/eller forskrift.

Problemet revisor kommer opp i dersom vurderingene av fratredeplikten gjøres for sent, er at fratrede vil kunne bringe revisor inn i et annet lovbrudd, som er brudd på plikten til å gi den revisjonspliktige et rimelig forhåndsvarsel før revisor sier fra seg oppdraget. Hvis revisor er sent ute i oppfølgingen av forhold han har påpekt overfor kunden og heller ikke har sagt klart fra om konsekvensen av manglende retting, vil det ikke være mulig for revisor å oppfylle både plikten til å fratre og til å gi kunden rimelig forhåndsvarsel. En slik situasjon er det svært viktig at revisor unngår å komme i. Hva som er rimelig forhåndsvarsel må vurderes konkret ut fra omstendighetene der både revisor og revisjonskundens forhold vil være av betydning.

Begge deler vil kunne bli ansett som grove brudd på revisors plikter. Der revisor selv er å bebreide fordi kommunikasjonen med kunden ikke har vært tilstrekkelig klar, vil ikke revisor kunne påberope seg hensynet til revisjonskunden som en formildende omstendighet. Hvis revisor ikke sørger for at det etableres klare rutiner som skal sikre at det ikke oppstår slike pressituasjoner, vil det også være stor sannsynlighet for at lovbruddene kan bli gjentatt.

4.2 Retten til å fratre

Det følger av revisorloven § 7-1 annet ledd at revisor ensidig har rett til å frasi seg oppdraget bare dersom revisor ikke gis mulighet til å oppfylle sine plikter etter revisorloven eller at det foreligger andre særlige grunner.

Finanstilsynet fant at retten til å fratre i liten grad var benyttet av de revisorene som var omfattet av tematilsynet. I de få tilfellene revisor hadde benyttet seg av denne retten, var det ikke oppnådd kontakt med den revisjonspliktige slik at revisjonen ikke kunne gjennomføres som forutsatt.

Tematilsynet avdekket en viss usikkerhet knyttet til hvilke forhold som gir revisor rett til å fratre. I tilfeller der det ikke oppnås kontakt med den revisjonspliktige er det åpenbart at revisor ikke har mulighet til å oppfylle sine plikter etter revisorloven, og at dette derfor gir rett til å fratre. Retten til å fratre i lignende situasjoner, f.eks. i tilfeller der det ikke er mulig å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis, fremkommer også av ny ISA 705 punkt 11-14.

Spørsmålet er hva som anses som “særlige grunner”. Situasjoner der revisor har plikt til å fratre, kan forøvrig også gi en rett til å fratre. Ut over dette vil et eksempel på en særlig grunn være mistillit til den revisjonspliktiges ledelse. Bortfall av kapasitet eller kompetanse i revisjonsselskapet, eller at den reviderte virksomheten utvikler seg slik at det oppstår kapasitet- eller kompetanseproblem hos revisor, gir også rett til å fratre.

Under tilsynet ga flere revisorer uttrykk for at manglende kapasitet eller manglende kompetanse ble brukt som begrunnelse for å frasi seg en kunde, men at det var andre forhold som var den reelle årsaken til at revisor ikke lenger ønsket oppdraget. Det å benytte en vikarierende begrunnelse er uheldig da det kan bli vanskelig å kommunisere reell årsak til fratreden i forhold til ny revisor. Dersom ny revisor ikke blir gjort kjent med den egentlige grunnen, vil dette kunne føre til at det blir trukket feil konklusjon i ny revisors akseptvurdering i tillegg til at det er et direkte brudd på revisorloven § 7-2. Den revisjonspliktige vil kanskje heller ikke innrette virksomheten i henhold til de aktuelle bestemmelser. Problemstillingen er nærmere omtalt i punkt 6.1.

4.3 Dokumentasjon ved fratreden

Ved fratreden har revisor en begrunnelsesplikt overfor den revisjonspliktige. Begrunnelsen skal sendes den revisjonspliktige i nummerert brev, jf. revisorloven § 5-2 fjerde ledd nr. 6. Begrunnelsen vil kunne gis i form av henvisning til tidligere nummererte brev.

Revisors begrunnelse må ligge innenfor det som følger av loven. Også i tilfeller der revisor har benyttet seg av fratredelsesretten må det dokumenteres på en måte som gjør det mulig i

ettertid å sannsynliggjøre at begrunnelsen som ble gitt, er i samsvar med det som var den faktiske situasjonen.

5 KOMMUNIKASJON MELLOM NY OG TIDLIGERE REVISOR

Formålet med revisorloven § 7-2 første ledd er å sikre at ny revisor har tilstrekkelige opplysninger til å kunne foreta en vurdering av om oppdraget skal aksepteres. Bestemmelsen pålegger derfor ny revisor en plikt til å spørre tidligere revisor og pålegger tidligere revisor en opplysningsplikt. Revisors taushetsplikt gjelder ikke for opplysninger som gis til ny revisor i medhold av § 7-2 første ledd.

Finanstilsynet fant at:

- det i flere tilfeller ikke var dokumentert at det var rettet forespørsel til tidligere revisor ved overtakelse av oppdrag
- det manglet svar på ny revisors forespørsel. Flere revisorer tolket manglende svar slik at det da ikke var noe til hinder for å påta seg oppdraget
- revisor hadde mottatt svar fra tidligere revisor, men at sistnevnte ikke hadde tatt stilling til hvorvidt det forelå forhold som tilsa at en ny revisor ikke burde påta seg oppdraget
- tidligere revisors opplysninger var en kort henvisning til at det hadde vært diskusjoner med kunden, uten en nærmere omtale av de underliggende forhold. I enkelte tilfeller var det henvist til nummererte brev, uten at disse var vedlagt.

5.1 Forholdet til taushetsplikten

Tematilsynet avdekket at det synes å være en del usikkerhet knyttet til forståelsen av rekkevidden av unntaket fra taushetsplikten ved revisorskifte. Dette kan skyldes at det ikke er gjort eksplisitt unntak fra taushetsplikten i revisorloven § 7-2 første ledd om tidligere revisors opplysninger til en påtroppende revisor i akseptfasen, slik det er gjort i § 7-2 annet ledd om tidligere revisors plikt til å gi opplysninger til ny revisor etter at et revisorskifte er gjennomført. Etter Finanstilsynets syn skal tidligere revisor gi opplysninger som er nødvendig for akseptvurderingen til en påtroppende revisor uten hinder av taushetsplikt. Det gjelder både plikten til skriftlig å opplyse om begrunnelsen for fratreden (annet punktum) og plikten til å gi en uttalelse om hvorvidt det foreligger forhold som tilsier at en ny revisor ikke bør påta seg oppdraget (første punktum). At opplysningsplikten etter § 7-2 første ledd går foran revisors taushetsplikt etter § 6-1 støttes av formålet om å sikre et godt grunnlag for akseptvurderingen og at også en påtroppende revisor vil ha taushetsplikt om alt de under sin virksomhet får kjennskap til om revisjonskunden, herunder opplysninger som gis av tidligere revisor uavhengig av når opplysningene mottas.

På bakgrunn av ovennevnte er det etter Finanstilsynets syn klart at revisors taushetsplikt etter revisorloven § 6-1 ikke gjelder i forholdet mellom de to revisorene når det gjelder opplysninger som kan gi ny revisor grunnlag for å vurdere om oppdraget skal aksepteres.

Et spørsmål av betydning for taushetsplikten er fra hvilket tidspunkt, eller stadium i prosessen med å velge ny revisor, en tidligere revisor skal gi opplysninger etter § 7-2 første ledd til en

annen revisor som skal vurdere om vedkommende kan akseptere revisjonsoppdraget. Etter bestemmelsen må opplysninger innhentes før den aktuelle revisoren påtar seg revisjonsoppdraget. Praktiske hensyn tilsier at revisor må kunne gi opplysninger til en annen revisor før denne er valgt på selskapets generalforsamling eller i annet organ der revisor velges. På den annen side kan det ikke gis opplysninger til enhver som vurderer å påta seg oppdraget, for eksempel fordi foretaket inviterer til en anbudsprosess. En bestemt revisor må etter Finanstilsynets syn være foreslått eller på annen måte utsett til å skulle velges for at pliktene etter revisorloven § 7-2 første ledd skal inntre og taushetsplikten oppheves. Det vil være tilfelle dersom anbudsprosessen er ferdigbehandlet og det foreligger en innstilling til generalforsamlingen eller liknende selskapsorgan. Det er ikke noe til hinder for at en aktuell revisor kan vente med å henvende seg til tidligere revisor til valget faktisk har skjedd. I disse tilfellene er det en forutsetning at det er tatt forbehold overfor revisjonskunden slik at revisor, både formelt og faktisk, står fritt til ikke å påta seg revisjonsoppdraget.

5.2 Revisors opplysningsplikt

Uansett hva som er grunnen til revisorskiftet, det vil si både der sittende revisor selv ønsker å fratre, at revisor allerede har fratrådt, eller om det er revisjonskunden som ønsker bytte, foreligger det samme plikt til å gi den revisoren som vurderer å påta seg oppdraget opplysninger.

At det foreligger en plikt til å begrunne fratreden følger direkte av lovteksten i revisorloven § 7-2 første ledd. Tidligere revisor har også plikt til å gi en uttalelse om det foreligger forhold som tilsier at en ny revisor ikke bør påta seg oppdraget når en aktuell ny revisor ber om det. Uttalelsen må fyllestgjørende opplyse om forhold som er av betydning for en ny revisors akseptvurdering, og uten at den aktuelle nye revisoren må spesifisere noe nærmere i sin forespørsel. Dersom det er sendt nummererte brev som kan være av betydning for en ny revisors akseptvurdering, bør det normale være at disse uoppfordret oversendes til en aktuell ny revisor.

Omfanget av kommunikasjon mellom tidligere og ny revisor vil kunne variere og må vurderes i det enkelte tilfelle. I de tilfeller revisor har bedt kunden finne ny revisor eller har trukket seg, er Finanstilsynet av den oppfatning at det ikke nødvendigvis vil være tilstrekkelig bare å henvise til nummerert brev hvor begrunnelsen for fratreden fremgår. For å sikre at den aktuelle nye revisoren får nødvendige og tilstrekkelige opplysninger til å foreta en selvstendig akseptvurdering, vil det kunne være behov for å utfylle opplysningene som er gitt i nummererte brev. Det vil måtte bero på en konkret vurdering av de faktiske omstendighetene, men Finanstilsynet har vanskelig for å se at det er sterke hensyn som trekker i retning av tilbakeholdenhet. Finanstilsynets forvaltningspraksis inneholder ikke eksempler på at revisor er kritisert for å ha gitt for mye informasjon til en ny revisor.

Det er retningsgivende at en ny revisor ikke skal komme i en situasjon hvor oppdraget er akseptert basert på misvisende, feilaktige eller mangelfulle opplysninger fra tidligere revisor, for så å måtte fratre oppdraget når revisor ved sine egne revisjonshandlinger konstaterer at forutsetningene for å kunne påta seg oppdraget ikke var tilstede. Da er ikke opplysningsplikten oppfylt.

Det følger av revisorloven § 7-2 første ledd at begrunnelse for fratreden skal gis skriftlig og uten ugrunnet opphold. Også uttalelse om forhold som tilsier at en ny revisor ikke bør påta

seg oppdraget skal gis uten ugrunnet opphold. Det generelle dokumentasjonskravet tilsier at uttalelse fra tidligere revisor må dokumenteres, i hvert fall dersom vedkommende aksepterer oppdraget. Det betyr at den aktuelle nye revisor må sørge for å få dokumentert det som fremkommer muntlig i kontakt med tidligere revisor. Kopi av referat fra f.eks. telefonsamtaler bør sendes til tidligere revisor.

Også etter at revisjonsoppdraget er overtatt (ny revisor er valgt og har akseptert oppdraget med en villighetserklæring) vil revisor kunne rette forespørsel til tidligere revisor uten hinder av taushetsplikten. Det vises i denne forbindelse til revisorloven § 7-2 annet ledd. I en slik situasjon er Finanstilsynets syn at opplysningsplikten da vil være begrenset til det som etterspørres i tillegg til at det må kunne være av betydning for den fremtidige revisjonen.

5.3 Ny revisors plikt til å spørre

Som det følger av kapittel 6 skal revisor gjøre en rekke vurderinger før et oppdrag aksepteres. Kontakten med den som har eller har hatt revisjonsoppdraget, og de opplysningene som vedkommende gir, gir en helt sentral del av beslutningsgrunnlaget for vurderingene. Plikten for ny revisor til å be om en uttalelse om det foreligger forhold som tilsier at vedkommende ikke bør påta seg oppdraget følger klart av revisorloven § 7-2 første ledd. Dersom denne henvendelsen ikke besvares må revisor følge opp dette med purring(er). Det kan ikke uten videre legges til grunn at manglende besvarelse tilsier at tidligere revisor mener at det ikke foreligger forhold til hinder for oppdragsaksept.

Også andre forhold som Finanstilsynet har gitt uttrykk for at tidligere revisor skal gi opplysninger om, vil det være naturlig at ny revisor etterspør, typisk kopi av nummererte brev. Ut fra de opplysningene som er fremskaffet på annen måte, som for eksempel tidligere års revisjonsberetninger, vil det kunne være en plikt til å spørre tidligere revisor om en utfyllende forklaring. Tilsvarende kan gjelde opplysninger som fremkommer i nummererte brev som er innhentet, enten fra tidligere revisor eller fra revisjonskunden.

Også etter at oppdraget er overtatt kan det være behov for kontakt med tidligere revisor. Slik etterfølgende kontakt reguleres av revisorloven § 7-2 annet ledd.

6 REVISORS AKSEPTVURDERING

6.1 Krav til revisors akseptvurdering

Revisor plikter å gjøre en vurdering av om et revisjonsoppdrag skal aksepteres, jf. revisorloven § 5-2 annet ledd. God revisjonsskikk utfylles av blant annet RS 220 om kvalitetskontroll av revisjonsoppdrag punkt 14 og 19 og SK 1 punkt 28 til 35. Fra og med 2010 gjelder ISA 220 punkt 12 og 14 samt ISQC 1 punkt 26 til 28.

Akseptvurderingen må inkludere en vurdering av egne forhold som uavhengighet, kapasitet og kompetanse. Revisors vurderinger av dette behandles ikke i denne rapporten, selv om tematisynet også avdekket svakheter knyttet til denne delen av akseptvurderingene.

Det som belyses er andre forhold både hos revisor selv og hos den revisjonspliktige som må inngå som en del av grunnlaget for revisors akseptvurdering. Særlig gjelder dette opplysninger som gis av tidligere revisor når det gjelder forhold hos revisjonskunden. At

kommunikasjonen med tidligere revisor er tilstrekkelig, er helt avgjørende for akseptvurderingen. Det vises til nærmere omtale av dette i kapittel 5.

Tematilsynet viste at ny revisor hadde gjort en vurdering av om et oppdrag skulle aksepteres, men at kvaliteten på beslutningsgrunnlaget var svært varierende. I tilfeller der revisor hadde kjennskap til at det var forhold hos revisjonskunden som måtte rettes opp, var det også forskjeller i hvor gjennomtenkte og klare krav revisor stilte til revisjonskunden som en forutsetning for å påta seg oppdraget.

At revisor gjør en grundig og forsvarlig vurdering av revisjonskunden i forbindelse med akseptvurderingen, vil redusere risikoen for at revisor senere avdekker forhold som gjør at revisjonsoppdraget krever mer ressurser, herunder en sterkere involvering av oppdragsansvarlig revisor, enn planlagt. Det beslutningsgrunnlaget som utarbeides vil også kunne benyttes til å oppfylle plikten til kundekontroll i henhold til hvitvaskingslovgivningen, jf. omtalen av dette i kapittel 8 punkt 8.3 i det følgende.

Finanstilsynet fant at:

- flere revisorer ikke hadde innhentet kopi av siste avlagte årsregnskap med revisjonsberetning
- bare et fåtall hadde innhentet kopi av tidligere revisors nummererte brev
- enkelte revisorer synes feilaktig å være av den oppfatning at det skjer en slags “nullstilling” ved revisorskiftet og at de derfor ikke trenger å ta hensyn til forhold hos revisjonskunden som tidligere revisor har avdekket og påpekt
- få revisorer har dokumentert en vurdering av bakgrunnen for revisorskiftet, eller omstendighetene rundt dette
- den enkelte kunde ikke ble tilstrekkelig vurdert ved overtakelse av en hel eller en del av en portefølje.

Etter Finanstilsynets syn bør kopi av siste avlagte regnskap og tidligere revisors nummererte brev inngå som en del av beslutningsgrunnlaget. Dette er informasjon som er enkelt å fremskaffe og som er viktig for akseptvurderingen. Dersom de nummererte brevene innhentes fra revisjonskunden, bør tidligere revisor bekrefte antallet. Siste avlagte regnskap må i alle tilfeller innhentes som et ledd i revisjonen, jf. ny ISA 510 punkt 5 som krever at *”revisor skal lese det sist avlagte regnskapet og den forrige revisorens beretning til dette for å skaffe seg informasjon som er relevant for den inngående balansen, herunder tilleggsopplysninger”*.

Da foretak som er revisjonspliktige er avhengig av å ha en revisor for å kunne drive sin virksomhet vil revisjonsplikten gi en mulighet til å kreve at kravene som gjelder for virksomheten er oppfylt. Reglene om revisorskifte er et virkemiddel for å sikre ryddighet i den revisjonspliktige delen av næringslivet. Dersom ny revisor ikke tar hensyn til de forhold tidligere revisor har avdekket i sitt arbeid og ikke stiller klare krav til foretaket om at disse må rettes, vil ikke denne “mekanismen” virke. Den revisjonspliktige kan da drive videre og velge en ny revisor når den valgte revisor sier fra seg oppdraget. Det ansvaret som påhviler påtroppende revisor i denne situasjonen, er en viktig del av den rollen revisor har som allmennhetens tillitsperson, jf. revisorloven § 1-2.

Overnevnte innebærer at revisor i akseptvurderingen må ha en bredere innfallsvinkel i sin vurdering enn det som synes å være situasjonen etter det Finanstilsynet fant i tematilsynet. For eksempel vil det være av interesse å se på revisorskiftehistorikken. Har foretaket hatt

hyppige revisorskifter? Skjer revisorskiftet på ordinær eller ekstraordinær generalforsamling? Hva angir foretaket som begrunnelse for revisorskiftet? Revisor kan også spørre foretaket om andre revisorer er forespurt, og om disse har avslått å påta seg oppdraget. Revisor har ingen plikt til å ta kontakt med disse, men det faktum at andre ikke ønsker å påta seg oppdraget vil kunne tenkes å ha betydning for akseptvurderingen.

Basert på den informasjon som innhentes må revisor gjøre en egen vurdering av om oppdraget skal overtas. Dette innebærer at revisor ikke er avskåret fra å påta seg oppdraget selv om tidligere revisor har frasagt seg det, heller ikke om oppsigelsen av revisor er ulovlig fra selskapets side, jf. nærmere om dette i etterfølgende punkt 8.4.

Det følger imidlertid klart av forarbeidene til revisorloven at det normale bør være at ingen revisor påtar seg oppdraget før foretaket har iverksatt nødvendige tiltak for å korrigere forhold som lå til grunn for tidligere revisors fratreden, jf. NOU 1997:9 om revisjon og revisorer, side 193. Selv om omstendighetene rundt revisorskiftet formelt ikke hindrer ny revisor i å akseptere et oppdrag, er det ikke tvil om at en fraråding fra tidligere revisor vil innebære en særlig risiko for ny revisor dersom villighetserklæring avgis før forholdet er ryddet opp. Dersom oppdraget aksepteres fordi ny revisor ikke er enig med tidligere revisors oppfatning av situasjonen, må denne vurderingen være grundig og fremstå som forsvarlig.

Dersom revisor helt eller delvis deler tidligere revisors oppfatning, men likevel velger å avgi villighetserklæring før forhold er rettet opp, vil revisor måtte ha en skjerpet aktsomhet knyttet til hvilke krav som settes til revisjonskunden som forutsetninger for å påta seg oppdraget og til hvordan revisor skal følge opp dette. Kravene til endringer må fremsettes før revisor påtar seg oppdraget. Revisor må i det minste sette som krav at revisjonskunden har en klar plan for hvordan forholdet skal rettes opp, og revisor må ha vurdert denne planen som realistisk. Det bildet revisor har dannet seg av revisjonskunden vil være med på å avgjøre om revisor tror at foretaket har evne og vilje til å rette opp i forholdet.

Dersom revisor ikke er overbevist om at forholdet blir rettet opp, skal ikke revisor påta seg oppdraget eller eventuelt ikke påta seg oppdraget før foretaket har rettet opp i forholdet. Dette kan føre til at foretaket forespør andre revisorer. Hver av disse vil da måtte gjøre en selvstendige vurdering i samsvar med det som fremkommer foran, og den revisoren som påtar seg oppdraget må kunne forsvare egen vurdering i ettertid.

Dersom revisor velger å påta seg oppdraget og stiller klare krav til revisjonskunden, herunder når forhold skal være rettet opp i, er det avgjørende at revisor følger opp dette. Dette blir spesielt viktig hvis situasjonen tilsa en særlig grundig vurdering av om oppdraget skulle aksepteres eller ikke. Revisor kan ikke vente med kontrollen av at den avtalte planen for retting følges opp til revisor eventuelt påbegynner de ordinære revisjonshandlingene knyttet til de enkelte regnskapspostene.

Dersom planen ikke følges opp av revisjonskunden i samsvar med revisors forutsetninger for å påta seg oppdraget, må revisor foreta en vurdering av om oppdraget likevel skal videreføres, og i så fall begrunne dette. Det vises til kapittel 7 om revisors fortsettelsesvurderinger.

Ved overtakelse av en hel eller en del av en portefølje må de krav som stilles til akseptvurderingen og til kontakten med tidligere revisor oppfylles for hver enkelt kunde.

6.2 Dokumentasjon av akseptvurdering

De vurderinger og konklusjoner revisor gjør i tilknytning til aksept av nytt oppdrag med tilhørende grunnlag må være dokumentert på en slik måte at de skal kunne etterprøves. Finanstilsynet viser til at dokumentasjon av forsvarlige vurderinger og dokumentasjon av revisors oppfølging av de vilkårene som ble satt for å påta seg revisjonsoppdraget, vil kunne bidra til å redusere risikoen for at revisor i ettertid får ansvar eller kritikk for å ha medvirket til at virksomhet som ikke drives i samsvar med lovgivningen kunne fortsette.

I tilfeller der revisor påtar seg et oppdrag i strid med tidligere revisors råd er dette så spesielt at plikten til å dokumentere begrunnelsen for dette er tatt inn som et særskilt krav i revisorloven, jf. § 5-3 annet ledd, annet punktum.

Finanstilsynet fant at revisors dokumentasjon knyttet til akseptvurderingene gjennomgående var for svake.

7 REVISORS FORTSETTELSESVURDERING

7.1 Krav til fortsettelsesvurderingen

Den løpende fortsettelsesvurderingen vil normalt være en videreføring av den vurdering revisor gjør i forbindelse med aksept av revisjonsoppdraget. I tillegg må revisor ta hensyn til den kjennskap til virksomheten som er opparbeidet under revisjonen og vurdere virksomhetens utvikling.

Ved tematisynet fant Finanstilsynet mangler knyttet til at:

- fortsettelsesvurderingen ble foretatt på porteføljenivå uten at spesielle forhold knyttet til den enkelte revisjonspliktige ble hensyntatt i tilstrekkelig grad
- eventuelle forhold som kunne være til hinder for å fortsette med oppdragene og hvordan disse var vurdert, ikke fremgikk av oppdragsarkivet
- oppfølging av tidligere nummererte brev, samt presiseringer og forbehold i tidligere revisjonsberetninger foretas på et meget sent tidspunkt i regnskapsåret
- selv om revisjonen hadde avdekket de aktuelle forholdene på et tidligere tidspunkt, ble fortsettelsesvurderingen foretatt på et så sent tidspunkt at det ville vært praktisk vanskelig for revisor å frasi seg revisjonsoppdraget dersom utfallet av vurderingen skulle bli negativ.

Finanstilsynet fant grunn til å kritisere flere revisorer for at det ikke var gjennomført ”fortsettelsesvurdering” for hvert enkelt år og for hver enkelt revisjonskunde. Lovbrudd og andre forhold som krever nummererte brev i henhold til revisorloven § 5-2 fjerde ledd, har ikke blitt fulgt opp i tilstrekkelig grad. Når revisor har tatt forbehold eller presiseringer i revisjonsberetningen, må revisor følge opp disse forholdene ved fortsettelsesvurderingen. Forhold tatt opp i nummererte brev må følges opp, uavhengig av om forholdene har medført forbehold eller presisering i revisjonsberetningen. Dersom virksomheten ikke iverksetter nødvendige tiltak for å rette forholdene, skal revisor vurdere rett og plikt til å trekke seg fra oppdraget.

Revisors vurdering av om et oppdrag skal videreføres, må foretas på et tidspunkt hvor det fortsatt er mulig å frasi seg oppdraget, uten å sette seg selv eller revisjonsselskapet i en situasjon som skaper et uakseptabelt press for å fortsette oppdraget. Det faktum at det er skrevet et nummerert brev, vil tilsi at revisor bør utøve en høyere aktsomhet ved fortsettelsesvurderingen. For nærmere omtale av plikten til å fratre og hva det er viktig at revisor er oppmerksom på i den forbindelse, vises til kapittel 4.1.

Dersom revisor ikke følger opp forbehold og presiseringer som kan gi grunnlag for fratreden er dette et brudd på god revisjonsskikk.

7.2 Dokumentasjon av fortsettelsesvurderingen

Skulle revisor, til tross for at det er tatt forbehold eller presiseringer i revisjonsberetningen komme til at revisoroppdraget kan videreføres, må revisor sørge for at begrunnelse og underlag for beslutningen er hensiktsmessig dokumentert, jf. revisorloven § 5-3 første ledd jf. § 5-2 annet ledd og RS 220 punkt 12 og 14 (ISA 220).

Finanstilsynets oppfatning er at dokumentasjon av revisors fortsettelsesvurdering for det enkelte år og det enkelte revisoroppdrag er mangelfull. Finanstilsynet fant at konkrete vurderinger, som grunnlag for revisors konklusjoner, i liten grad fremgikk av revisors oppdragsarkiv. Finanstilsynet viser til at en ren sjekkliste eller avkryssing for foretatt handling ikke i seg selv vil kunne dokumentere hvilke vurderinger revisor har foretatt på de ulike punkter. I de tilfeller hvor det foreligger forhold som kan reise tvil ved hvorvidt man kan fortsette oppdraget, vil det bare være en nærmere beskrivelse av de vurderinger som faktisk er foretatt som kan dokumentere grunnlaget for konklusjonen om fortsettelse. En dokumentasjon av forsvarlige vurderinger og den oppfølging revisor har foretatt (i samsvar med revisorloven § 5-3) vil kunne bidra til å forhindre at revisor i ettertid får ansvar for at revisjonskundens virksomhet urettmessig kunne fortsette.

8 ØVRIGE FORHOLD

8.1 Retningslinjer og rutiner ved revisorskifte

Revisorloven § 5b-1 krever at revisjonsselskap skal etablere forsvarlige systemer for intern kvalitetskontroll i revisjonsvirksomheten. I hovedsak hadde de fleste tilsynsenhetene utarbeidet retningslinjer i tråd med loven. Finanstilsynet avdekket for flere av de kontrollerte enhetene avvik mellom de beskrevne og vedtatte retningslinjene, og hva som ble utført i praksis. Avvikene knyttet til aksept- og fortsettelsesvurderinger var i hovedsak knyttet til dokumentasjon av de foretatte vurderinger.

I revisjonsselskap med flere oppdragsansvarlige fant Finanstilsynet at det kunne oppstå tvil om hvem som var ansvarlig for fortsettelsesvurderingen. Dette oppsto særlig ved endring av oppdragsansvarlig revisor når revisjonsselskapet var valgt revisor. Finanstilsynet finner det hensiktsmessig at den til enhver tid oppdragsansvarlige revisor løpende oppdaterer fortsettelsesvurderingen. Ansvarsfordelingen bør gjenspeiles i virksomhetens retningslinjer og rutiner.

8.2 Ny revisors forhold til inngående balanse

Ved gjennomføringen av tematilsynet fant Finanstilsynet enkelte mangler ved revisors vurdering av særlige problemstillinger knyttet til inngående balanse. Det vises til revisorloven § 5-2 annet ledd, og den bransjefastsatte standarden RS 510 (og tilsvarende ISA 510) om inngående balanse ved nye revisjonsoppdrag som utfyller kravene til god revisjonsskikk.

De manglene som ble avdekket var i hovedtrekk knyttet til at:

- oppdragsarkivet manglet dokumenterte vurderinger rundt forholdet til inngående balanse med tilhørende valg av tilnærming for anskaffelse av revisjonsbevis
- revisors revisjonshandlinger omfattet kun en kontroll på at foregående periodes utgående balanse var korrekt overført til inneværende periode.

Når det gjelder konsekvent bruk av regnskapsprinsipper, fant Finanstilsynet at revisor i stor grad gjennomgår dette og at vurderingene i hovedsak er tilfredsstillende redegjort for.

Ved aksept av oppdrag er det krav om kontakt med tidligere revisor og det kan være hensiktsmessig at forholdet til inngående balanse blir tatt opp allerede på dette tidspunkt. Det kan være hensiktsmessig å avtale fremtidig gjennomgang av tidligere revisors arbeidspapir og vurdere eventuelt nødvendige revisjonshandlinger så tidlig som mulig.

I de tilfeller hvor en nyvalgt revisor baserer seg utelukkende på sist avgitte revisjonsberetning, har ikke revisor utført egne revisjonshandlinger. Gjennomgang av tidligere revisors arbeidspapir er en effektiv og i enkelte sammenhenger nødvendig handling for å skaffe tilstrekkelige revisjonsbevis for at inngående balanse ikke inneholder feilinformasjon av vesentlig betydning for det etterfølgende årsregnskapet.

Slik Finanstilsynet forstår RS 510 følger det av punkt 2 bokstav a) at ny revisor må innhente tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis for at inngående balanse ikke inneholder feilinformasjon som i vesentlig grad påvirker inneværende periodes regnskap. Standarden angir videre hvilke vurderinger og revisjonshandlinger som kan være aktuelle for å oppnå tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis.

Dette innebærer en ansvarliggjøring av ny revisor med henvisning til revisors selvstendige rolle. Ny revisor må innhente revisjonsbevis for å kunne konkludere med at inngående balanse ikke inneholder feilinformasjon som i vesentlig grad påvirker regnskapet som ny revisor skal bekrefte, herunder resultatet, og eventuelt kontantstrømmene og endringene i egenkapitalen, som fremgår av regnskapet. I vurderingen av hvilke revisjonsbevis som må anses som tilstrekkelige og hensiktsmessige for ny revisor, vil de forhold som nevnes i RS 510 punkt 4 være av betydning. Resultatet vil være basert på en konkret vurdering.

Finanstilsynet har vanskelig for å se at standarden åpner for at en risikovurdering alene kan utgjøre et tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis, selv om en slik risikovurdering ender opp med at det ikke er grunn til å tro at inngående balanse inneholder feilinformasjon som i vesentlig grad påvirker inneværende periodes regnskap. Kravet til innhenting av revisjonsbevis for å oppfylle RS 510 punkt 2 bokstav a) kommer i tillegg til kontrollen av overføringen av foregående periodes utgående balanse, jf. samme punkt bokstav b), og forsvarligheten av regnskapsprinsippene, jf. bokstav c).

En ny revisor må ha et bevisst forhold til inngående balanses betydning for inneværende årsregnskap. Flere revisorer har anført at de ikke ser behov for å etterprøve en annen godkjent revisors arbeid, og at de derfor ikke ser behovet for å revidere inngående balanse om igjen. Finanstilsynet presiserer at bakgrunnen i standarden verken er mistillit til tidligere revisor eller ønske om å revidere inngående balanse på nytt, men å innhente egne revisjonsbevis knyttet til det årsregnskap revisor skal avgi selvstendig revisjonsberetning på. Ny revisor vil ved nye oppdrag ikke tidligere vil ha innhentet tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis som underbygger inngående balanse og standarden bør benyttes slik at revisor kan bli oppmerksom på latente forhold og forpliktelser som eksisterer ved periodens begynnelse.

Finanstilsynet finner det naturlig at forholdet til inngående balanse blir behandlet som et ledd i å forstå virksomheten og inngå under revisors risikovurderingshandlinger. Innhenting av revisjonsbevis for inngående balanse bør inngå som en del av revisors oppdragsplanlegging. Det vises til god revisjonsskikk og revisors planlegging av revisjonen (RS 300 /ISA 300) samt til revisors risikovurderingshandlinger (RS 315 / ISA 315). Revisjonsplanen bør omfatte type, tidspunkt og omfang av de revisjonshandlinger som skal gjennomføres for å oppnå tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis slik at revisjonsrisikoen kan reduseres til et akseptabelt nivå. Aktuelle revisjonsbevis og tidspunkt for innhenting av revisjonsbevis for å sikre at revisor kan være i stand til å uttale seg om regnskapet bør vurderes ved planleggingen.

Gjeldende ISA 510 understreker ny revisors behov for oppmerksomhet på inngående balanse ved innføring av flere obligatoriske krav enn RS 510 hadde. Kun i de tilfeller hvor det ikke har vært mulig å innhente revisjonsbevis vil revisor kunne ta forbehold til inngående balanse.

Finanstilsynet presiserer at standarden ikke tar stilling til tidspunktet for gjennomføring av de aktuelle revisjonshandlingene. Etter Finanstilsynets syn vil dette måtte vurderes etter RS 330 / ISA 330 – Revisors håndtering av anslåtte risikoer, som har som utgangspunkt at revisor må ta stilling til hva som er mest effektivt med hensyn til type, tidspunkt og omfang sett hen til foretatte risikovurderinger.

Finanstilsynet finner at praktiseringen av den bransjefastsatte revisjonsstandarden på området må innskjerpes, da praksis på dette området ikke er funnet å være i samsvar med revisjonsstandarden når det gjelder særlige problemstillinger knyttet til inngående balanse.

8.3 Hvitvaskingsloven og revisors kundekontroll

Revisor omfattes av hvitvaskingsregelverket i utøvelsen av sitt yrke. Det vises til lov 06.03.2009 om hvitvasking og terrorfinansiering mv. heretter forkortet til hvitvaskingsloven samt tilhørende forskrift 13.03.2009 nr. 302 mot hvitvasking og terrorfinansiering. Revisor har bl.a. plikt til å foreta legitimasjonskontroll ved etablering av kundeforhold og å etablere forsvarlige interne kontroll- og kommunikasjonsrutiner, herunder opplæringstiltak. Videre har revisor plikt til å foreta nærmere undersøkelser samt rapportere til ØKOKRIM under nærmere bestemte omstendigheter.

I tematilsynet ble forholdet til hvitvaskingsregelverket avgrenset til legitimasjonskontrollen og registrering av opplysninger som omhandles i hvitvaskingslovens kapittel 2. Det fremgår av hvitvaskingsloven § 7 andre ledd at *“Dersom kunden er en juridisk person skal identiteten*

til den som handler på vegne av kunden bekreftes på grunnlag av gyldig legitimasjon. Videre skal det dokumenteres, ved firmaattest, stiftelsesdokument, skriftlig fullmakt eller lignende, at vedkommende er berettiget til å representere kunden utad“.

De forhold som ble avdekket var i hovedtrekk knyttet til:

- manglende legitimasjonskontroll og innhenting av fullmakt
- manglende avtale om og oppfølging av, kundekontroll foretatt av tredjepart.

Finanstilsynet fant flere tilfeller hvor revisor kun innhentet firmaattest for selskapet og ikke foretok legitimasjonskontroll på personnivå. Dette var ansett tilstrekkelig etter tidligere hvitvaskingslov, men ny hvitvaskingslov som trådte i kraft 15.4.2009, forutsetter økt bevissthet rundt legitimering av, samt bekreftelse på fullmakt for, personer som representerer eller handler på vegne av virksomheten.

Videre baserte flere revisorer legitimasjonskontrollen på kontroll foretatt av tredjepart uten at det var inngått en avtale om dette eller at revisor foretok noen form for oppfølging av kundekontrollen og hva den omfattet.

Lovbestemmelsen i hvitvaskingsloven § 11 innebærer at rapporteringspliktige kan legge til grunn kundekontroll som er gjennomført av nærmere angitte tredjeparter med norsk konsesjon, f.eks. autoriserte regnskapsførere. Lovbestemmelsen omfatter en uttømmende opplisting av slike tredjeparter og omfatter kundekontrollen. Revisor må registrere kundeopplysninger som nevnt i hvitvaskingsloven § 8 og oppbevare opplysninger og dokumenter som regulert i hvitvaskingsloven § 22. Det skilles videre mellom identifisering og bekreftelse av identiteten. Identifisering skjer ved å innhente informasjon om kunden / rettighetshaveren. Bekreftelsen av identiteten består i kontroll mot troverdige kilder. Ansvar for at kundekontrollen utført av tredjeparter er gjennomført i henhold til hvitvaskingsregelverket påligger fullt ut den primære rapporteringspliktige, det vil si foretaket som baserer seg på tredjepartens kundekontroll. Det innebærer at dersom tredjeparten ikke har gjennomført fullstendig og korrekt kundekontroll i henhold til hvitvaskingsregelverket, skal primærforetaket, dvs. revisor oppfylle denne plikten.

Kun en henvisning til at regnskapsfører også er omfattet av samme regelverk som revisor, er ikke tilstrekkelig. Det må foreligge en avtale om utkontraktering med tilhørende mulighet for oppfølging av kundekontrollen, slik at revisor kan sikre nødvendig regeloppfølging. Finanstilsynet bemerker at revisors kundekontroll etter hvitvaskingsloven er risikobasert og at revisor som rapporteringspliktig skal kunne påvise at omfanget av utførte tiltak er tilpasset den aktuelle risiko. Finanstilsynet viser også til at revisors ansvar ikke lempes ved utkontraktering av kundekontrollen og at utkontrakteringen følgelig også bør avtalesfestes.

Kundekontrollen skal gjennomføres ved etablering av kundeforholdet, og revisor plikter å foreta en løpende oppfølging av kundeforholdet etter hvitvaskingsloven § 14. Det vil etter Finanstilsynets oppfatning være naturlig å foreta en oppfølging i forhold til hvitvaskingsregelverket i sammenheng med den årlige fortsettelsesvurderingen. Hvitvaskingsregelverket vil kunne påvirke revisors plikt til å fratre i tilfeller knyttet til straffbare handlinger eller forhold som rammes av straffeloven. Det vises til hvitvaskingsloven § 10.

8.4 Oppsigelse av revisor

I medhold av revisorloven § 2-1 femte ledd første punktum kan den revisjonspliktige ikke avsette revisor uten saklig grunn. Uenighet vedrørende regnskapsmessig behandling eller revisjonshandlinger anses ikke som saklig grunn for avskjedigelse. Tilsvarende bestemmelse finnes i aksjeloven § 7-2 annet ledd og allmennaksjeloven § 7-2 annet ledd.

Det er reist spørsmål om revisor som mener seg usaklig oppsagt etter denne bestemmelsen, kan nekte revisorskifte. Det er også reist spørsmål om bestemmelsen er til hinder for at ny revisor kan påta seg revisjonsoppdrag hvis det ikke foreligger ”saklig grunn” til å avsette tidligere revisor. Forholdet til ny revisor ble også tatt opp under tematisynet i form av spørsmål om tidligere revisor kan nekte en ny revisor å påta seg et oppdrag.

Formålet med bestemmelsene er å sikre revisors uavhengighet og objektivitet, samt bidra til å beskytte revisors faglige integritet. En tolkning som innebærer at ny revisor er avskåret fra å påta seg oppdraget i tilfeller der revisor er avsatt uten saklig grunn, vil kunne bidra til å støtte opp under formålet. Også uklarhet knyttet til spørsmålet om hvilke sanksjoner som kan rettes mot foretaket der revisorskiftet er usaklig, trekker i retning av en tolkning som innebærer at ny revisor skulle være avskåret fra å påta seg oppdraget.

Finanstilsynets syn er likevel at det ikke kan legges til grunn at ny revisor skal være avskåret fra å påta seg oppdraget, selv om det foreligger grunn til å tro at tidligere revisor er avsatt på et usaklig grunnlag. Dette begrunnes med at det ikke er holdepunkter, verken i bestemmelsenes ordlyd eller forarbeider, herunder direktivets fortale, for en tolkning som avskjærer ny revisor fra å påta seg oppdraget. Finanstilsynet legger videre til grunn at bestemmelsene i revisorlovens §§ 7-1 og 7-2 om revisorskifte, herunder om revisors plikt til å fratre, og den kontakten ny revisor skal ha med fratrede revisor, regulerer skifte av revisor også i disse tilfeller.

Revisorloven § 2-1 femte ledd og aksjeloven § 7-2 annet ledd retter seg mot den revisjonspliktige virksomheten. I de tilfeller tidligere revisor er av den oppfatning at revisorskiftet er usaklig begrunnet, må revisor gi klar og tydelig informasjon om dette. Ny revisor må ha en særlig oppmerksomhet rettet mot de forhold som tidligere revisor mener begrunner den usaklige ”oppsigelsen”, både i akseptvurderingen og i en eventuell etterfølgende revisjonsutførelse. Kontakten med tidligere revisor og akseptvurderingen skal dokumenteres på en måte som gjør at etterprøving kan skje.

8.5 Meldepliktregler

Ved revisorskifte oppstår det plikter for revisor om å melde revisorskiftet. Den tidligere revisor skal uten ugrunnet opphold gi melding til Foretaksregisteret om at oppdraget er avsluttet, jf. revisorloven § 7-1 fjerde ledd første punktum. Dersom revisjonsoppdraget avsluttes før tjenestetiden skal revisor sende begrunnelse for dette til Finanstilsynet, jf. revisorloven § 7-1 fjerde ledd annet punktum.

Revisor som reviderer virksomheter under tilsyn av Finanstilsynet har også meldeplikt til Finanstilsynet i medhold av finanstilsynsloven § 3a dersom revisor kjenner til forhold som kan medføre tilbakekall av virksomhetens godkjenning, kan skade den fortsatte drift, eller som kan medføre at regnskapene ikke godkjennes eller at det tas forbehold. Dette kan også

være forhold som kan medføre plikt eller rett for revisor til fratreden etter bestemmelsene i revisorloven. Det vises også til meldepliktsregler for revisor til Finanstilsynet i banksikringsloven § 3-1 og verdipapirhandelloven § 15-2 syvende ledd. Dersom forholdene gir grunnlag for revisor til å fratre revisjonsoppdraget, må det uansett sendes særskilt melding til Finanstilsynet i medhold av de her nevnte bestemmelser.

9 OPPSUMMERING

Finanstilsynet har sett nærmere på revisors etterlevelse av revisorlovgivningens bestemmelser om revisorskifte. De plikter som påhviler ny og tidligere revisor tar sikte på å hindre at virksomhet som lovgiver har pålagt revisjonsplikt, kan videreføres når den ikke drives i tråd med lover og regler.

Bakgrunnen for valget av dette temaet var at det i flere av innrapporteringene til Finanstilsynet, særlig fra bostyrere, reises spørsmål ved revisors rolle før konkursåpning. Spørsmålet er om revisor indirekte burde ha stoppet virksomheten gjennom å fratre, eventuelt ved ikke å ha påtatt seg oppdraget.

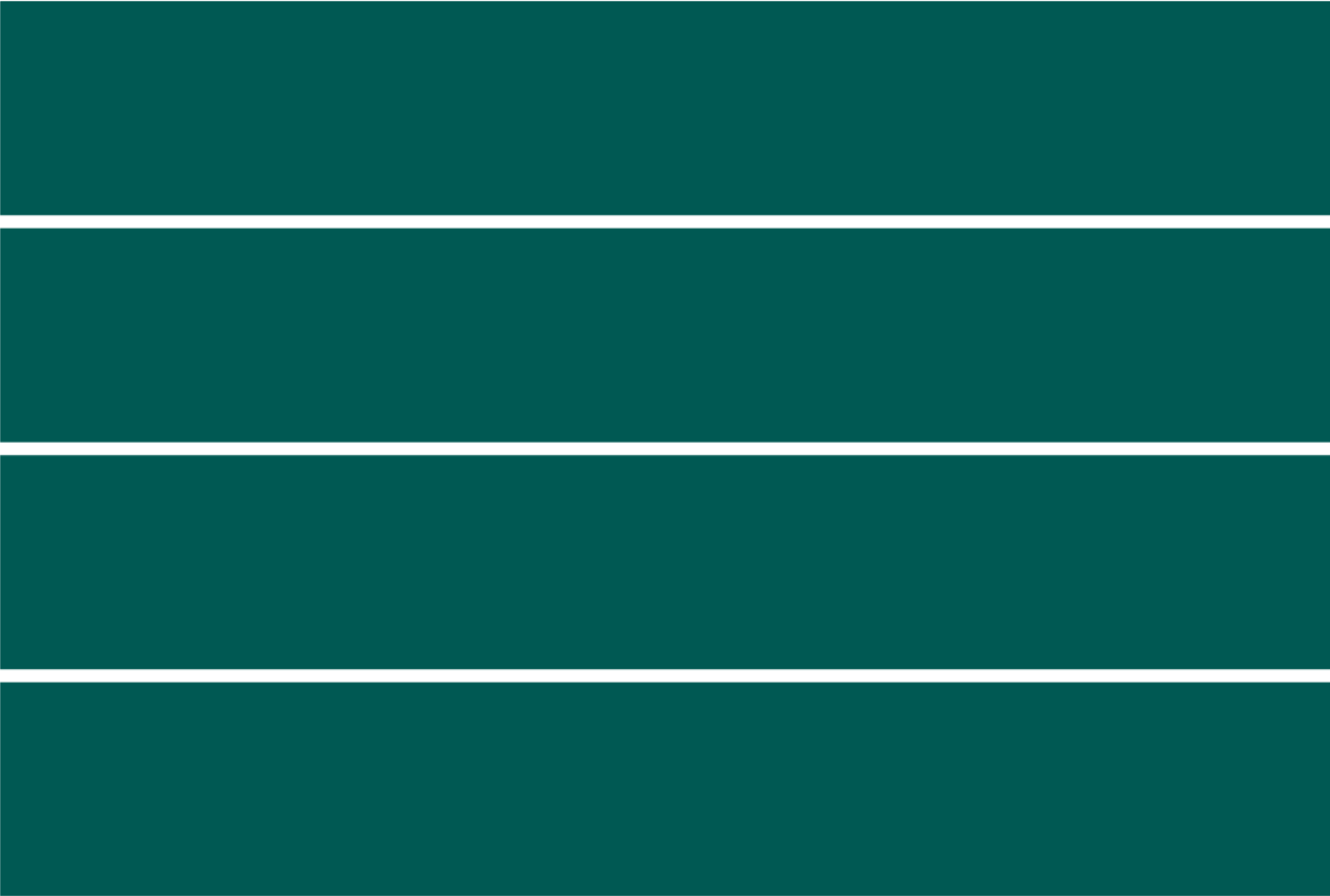
Finanstilsynet avdekket flere svakheter knyttet til hvordan tidligere og ny revisor oppfyller sine plikter ved revisorskifter. Grunnlaget for utvalget var ikke tilfeldig, men basert på innhentet grunnlagsinformasjon for å belyse problemstillingene. Finanstilsynet finner det nyttig å minne om viktigheten av den rollen revisor har som allmenhetens tillitsperson, slik at aktsomheten i bransjen skjerpes.

Finanstilsynet fant svakheter i oppfyllelsen av dokumentasjonsplikten, både hos tidligere og ny revisor. Uten tilstrekkelig dokumentasjon, vil det ikke være mulig å etterprøve revisors vurderinger.

Finanstilsynet vil særlig trekke frem at enkelte revisorer ikke synes å ha klart for seg formålet med regelverket rundt revisorskifte. Det kan synes som om revisor har ansett lovbestemmelsene som rene formalkrav, noe som klart har påvirket kvaliteten av de vurderingene revisor har gjort.

Etter Finanstilsynets syn er det blant annet behov for en bedre kontakt mellom tidligere og ny revisor slik at ny revisor har tilstrekkelig og utfyllende informasjon til å kunne foreta en forsvarlig akseptvurdering. For eksempel ble det avdekket situasjoner der tidligere revisor ikke svarer på ny revisors forespørsel. I enkelte tilfeller har revisor i slike situasjoner ansett manglende svar fra tidligere revisor som en bekreftelse på at det ikke er noe til hinder for å påta seg oppdraget.

Finanstilsynet fant også at ny revisor ofte ikke tar hensyn til tidligere revisors påpekninger av feil og mangler, men "nullstiller" situasjonen når oppdraget er akseptert og revisjonen påbegynnes. Bare ved ikke å akseptere oppdraget før revisjonskunden har rettet opp i det som er påpekt av tidligere revisor, eller ved å stille klare krav til oppdragsgiver om vilkår for å påta seg oppdraget og ved å følge opp disse kravene, vil revisor kunne ivareta denne delen av rollen som allmenhetens tillitsperson.

FINANSTILSYNET

Postboks 1187 Sentrum

0107 Oslo

POST@FINANSTILSYNET.NO

WWW.FINANSTILSYNET.NO